

Review of the book *Staande de zitting*

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Document version:
Peer reviewed version

Publication date:
1990

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (1990). Review of the book *Staande de zitting: Een beschouwing over het onmiddellijkheidsbeginsel*, G.P.M.F. Mols, 1989, 9060006275. *Delikt en Delinkwent*, 20(7), 639-643.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

G.P.M.F. Mols, Staande de zitting. Een beschouwing over het onmiddellijkheidsbeginsel, Oratie R.U. Limburg, Arnhem 1989, 35 pp.

1. Op 20 december 1926 werd het zgn. De auditu-arrest gewezen (NJ 1927, p. 85). Daarin werd beslist dat getuigenverklaringen uit de tweede hand toelaatbaar zijn als bewijsmiddel in een strafzaak. Van strijd met art. 342 Sv zou volgens de hoge raad geen sprake zijn, omdat in dergelijke gevallen niets anders dan een gehoorsindruk wordt weergegeven. De verklaring heeft in deze visie betrekking op een door de informant zelf waargenomen feit, namelijk dat aan hem de gerelateerde mededeling is gedaan. De vraag of dit toelaatbare bewijsmiddel ook overtuigend is, staat zo ongeveer ter vrije beoordeling van de feitenrechter, aldus de hoge raad ook in latere jurisprudentie, zodat een nadere verantwoording van het gebruik dat daarvan wordt gemaakt doorgaans achterwege mag blijven.

2. Het arrest is goeddeels bepalend geweest voor de stijl van procederen in strafzaken in de daarop volgende decennia. Zonder overdrijving kon Pompe daarom stellen dat deze beslissing voor het strafprocesrecht meer betekenis heeft gehad dan het gehele wetboek van 1926 (W.P.J. Pompe, Het bewijs in strafzaken, Mededelingen Koninklijke Vlaamse Academie van Wetenschappen, Brussel 1959). Het gevolg van het De auditu-arrest is immers geweest dat de verhouding tussen het strafrechtelijk vooronderzoek en het openbare eindonderzoek ter terechtzitting ingrijpend werd beïnvloed. Getuigen en deskundigen worden vooral in de voorbereidende fase gehoord door opsporingsambtenaren en door de R-C tijdens het GVO. Het eigenlijke proces - de behandeling van de zaak ter openbare terechtzitting - heeft, afgezien van de inbreng van de verdachte, grotendeels een papieren of schriftelijk karakter gekregen. Eerder afgelegde verklaringen worden voorgelezen (meestal samengevat) en van korte kanttekeningen voorzien. Deze werkwijze bevordert het tempo van behandeling en maakt een betrouwbare appointering van zittingen mogelijk. Maar daarmee is niet alles gezegd. De vraag moet worden opgeworpen onder welke voorwaarden deze praktijk verenigbaar is met de basisideeën achter het geldende stelsel van strafvordering en met daarvan deel uitmakende beginselen van faire gedingvoering. Die vraag wordt doorgaans niet ten gronde besproken (de kwestie wordt in de literatuur veelal beperkt tot problemen rond anonieme informanten; gunstige uitzondering hierop vormt het onderzoek van J.F. Nijboer naar het onmiddellijkheidsbeginsel en de implicaties van de De auditu-jurisprudentie; zie o.a. diens Algemene grondslagen van de bewijsbeslissing in het Nederlandse strafprocesrecht, diss. Leiden, Arnhem 1982 en vele andere publicaties van zijn hand die via autoreferenties in voetnoten gemakkelijk te achterhalen zijn).

3. Tegen deze achtergrond is het belangrijk dat de Maastrichtse hoogleraar Mols in zijn oratie uiteenzet waartoe het eindonderzoek in strafzaken dient. De probleemstelling wordt - gepolariseerd - als volgt geformuleerd: "Is het onderzoek ter zitting bedoeld als een zelfstandig onderzoek dat moet leiden tot een oordeel van een onafhankelijke rechter op basis van

persoonlijke confrontatie ter zitting met het bewijsmateriaal (de optimum-hypothese), of gaat het om een formeel noodzakelijke bijeenkomst, gevolgd op de afwezigheid van enige wijze van buitengerechtelijke afdoening, tijdens welke bijeenkomst de rechter zich beperkt tot het toetsen van zijn door het dossier gevormd voorlopig oordeel? (de nul-hypothese). De theorie neigt naar de optimumthese, de alledaagse praktijk naar juist de andere kant." (p. 6). Door de zaak aldus te presenteren, schept de schrijver - zoals we van hem gewend zijn - direct duidelijkheid over zijn eigen voorkeur.

4. Wanneer de kern van het onmiddellijkheidsbeginsel wordt gezien in het ter terechtzitting openbaren van alles wat voor de juridische (en dus ook voor de politiek-rechtstatelijke) beoordeling van de zaak van belang is, zijn er, aldus de schrijver, drie typen van zittingsrechters te onderscheiden (p. 8, p. 10 e.v.). De "onmiddellijke rechter" is primair georiënteerd op rechtshandhaving en koestert een kritische distantie tegenover het opsporings- en vervolgingsapparaat. De "relatief (on)middellijke rechter" ziet criminaliteitsbestrijding als het hoogste doel van het strafproces. De controle die wordt uitgeoefend op het voorbereidend onderzoek is minimaal; getuigen worden bij voorkeur niet ter zitting gehoord en als nader verhoor echt onvermijdelijk is wordt dat gedelegeerd aan de R-C. Het "middellijke type" tenslotte beschikt over een zuiver inquisitoire inslag. Het positionele aspect is dan zodanig dominant dat het onderscheid met het geheime schriftelijke proces vervaagt.

5. Hoewel Mols natuurlijk zelf ook aangeeft dat de grenzen vloeiend zijn en zelfs dat de verschillende typen zich tijdens één zitting kunnen manifesteren, betwijfel ik toch of deze indeling zinvol is. Eigenlijk levert de onderscheiding geen bijdrage aan de motivering van de centrale stelling van de auteur: dat het horen van getuigen ter zitting regel zou moeten zijn, waarop in voorkomende gevallen uitzonderingen mogelijk zijn (p.14). Echte argumenten voor dat standpunt worden vervolgens overigens in ruime mate verschaft. Mols beroept zich o.a. op de psychologische kennis omtrent getuigenverklaringen, waarin de storingsgevoeligheid van waarneming, geheugen en reproductie een en andermaal is aangetoond. Vanuit juridische invalshoek wordt daar nog aan toegevoegd dat de non-verbale communicatie in het vooronderzoek een even ingrijpende als oncontroleerbare rol speelt, dat de processen-verbaal van verhoor een gepolijste weergave van een verhoor bieden die toetsing van het waarheidsgehalte van de gemaakte opmerkingen nauwelijks toelaat, en dat de getuigenverklaringen gedurende het vooronderzoek worden opgenomen in een sfeer waarin het rond krijgen van de zaak domineert.

6. Kortom: horen van informanten ter zitting moet de regel zijn, waarvan in bijzondere gevallen kan worden afgeweken. De praktische en wetenschappelijke betekenis van dit idee wordt bepaald door de uitzonderingen die toelaatbaar worden geacht. Mols is in dit opzicht weinig stellig, naar mijn smaak zelfs te voorzichtig. Hij zegt dat "een systeem denkbaar (is) waarin het

verhoor van getuigen wordt opgedragen aan de rechter-commissaris of aan een van de zittingsrechters. Dat zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn bij bekende verdachten. Denkbaar is ook dat partijen uitdrukkelijk en expressis verbis afzien van het horen van getuigen. Denkbaar is bovendien dat de verhoren van getuigen tijdens het voorbereidend onderzoek worden geaudiovisualiseerd" (p.23). Waarom deze terughoudendheid? Het zijn volgens mij prima voorstellen. Het verschijnen van een reeks getuigen ter zitting wanneer de verdachte bekent of indien de deelnemers aan het geding daarop geen prijs stellen, is gewoon een evidente verspilling van tijd en geld.¹ Alleen leidt dat wel tot de vraag in hoeverre er nog van een 'uitzondering' mag worden gesproken, nu een grote meerderheid van de verdachten in Nederlandse rechtszalen pleegt te bekennen. De kwantitatieve verhoudingen zijn echter niet doorslaggevend. Waar het om gaat - en dat is de terechte kern van het betoog van Mols - is dat verdedigingsmogelijkheden niet mogen worden gefrustreerd door de bestaande praktijk van strenge beperkingen aan het verhoor van informanten ter terechtzitting.

7. En daarmee komen we toe aan het laatste deel van deze oratie: de hoofdstukken over geheimhouding in het strafproces (p. 24 e.v.) en de positie van de advocaat (p. 30 e.v.). Mols is een verklaard tegenstander van zegslieden die hun personalia niet willen opgeven: "Is de getuige anoniem, dan is het evident dat deze in feite de uitkomst van de strafzaak bepaalt en is de rol van de rechter gemarginaliseerd, en de zitting gereduceerd tot een verplicht nummer waaraan nauwelijks enige legitimiteit ontleend kan worden." (p.25) Ook de under-cover agent, de agent provocateur en de informant moeten het ontgelden, evenals "het nationale rechercheprogramma 'Opsporing verzocht'", dat zou bijdragen aan een cultuur waarin het gewoon is om in anonimiteit te klikken. Bescherming tegen deze en andere (dreigende) euvelen moet de justitiabele vooral verwerven door de inzet van een raadsman, die gebruik kan maken van de machtskritische functie van rechtsbeginselen. Volgens Mols moeten de bevoegdheden van de verdediging hiertoe worden uitgebreid: "o.a. door toelating tot de verhoren van getuigen in de fase van het opsporingsonderzoek. Daarnaast zou de verdediging meer inzicht moeten krijgen in en toegang tot geplande opsporingsacties en aanhoudingen. Het valt gegeven het gewijzigde beeld van het strafproces niet goed vol te houden waarom in voorkomende gevallen een select gezelschap journalisten wel, de raadsman niet wordt toegelaten tot bepaalde opsporingsactiviteiten.(...) Zouden er te weinig advocaten beschikbaar zijn dan zou gedacht kunnen worden aan een systeem analoog aan dat van officier en hulpofficier van justitie, de hulpadvocaat (mijn curs, MSG) die als zodanig

¹Helaas bestaan er ook gevallen waarin een bekende verdachte het delict in werkelijkheid toch niet heeft gepleegd. Die complicatie moet m.i. via andere waarborgen binnen het strafvorderlijk systeem worden opgevangen en mag daarom niet de doorslag geven bij de onderhavige vraag van regels en uitzonderingen.

optreedt en van zijn optreden verslag uitbrengt aan de raadsman van de verdachte. Tot slot verdient aanbeveling te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn van een eigen gerechtelijk laboratorium voor de verdediging, eventueel in Europees verband." (p.31-32)

8. De waslijst van verlangens in deze oratie bevat prikkelende gedachten. Het gaat niet aan om ideeën direct terzijde te schuiven vanwege dreigende budgettaire problemen. De suggestie om verhoren van getuigen in het vooronderzoek te audiovisualiseren levert een goed voorbeeld op van een hervorming die wellicht aanvankelijk op weerstand zal stuiten, maar bij nadere overdenking grote voordelen biedt. In ons land wordt al enige tijd op bescheiden schaal geëxperimenteerd met bijzondere verhoorkamers voor jeugdige slachtoffers van zedendelicten, waarbij het gesprek volledig wordt vastgelegd op videoband (zie A.D. Reiling, J. Westdorp, Anatomisch correcte poppen zijn geen bewijsmiddel, NJB 1990, p. 745 omtrent de praktijk in Alkmaar; en NRC Handelsblad 13 maart 1990 omtrent experimenten in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Nijmegen, Zwolle, Eindhoven en Leeuwarden). In het buitenland is men op dit punt al wat verder. Opvallend is dat bijvoorbeeld in de Angelsaksische landen de verhorende politieambtenaren aanvankelijk nogal wat bezwaren hadden tegen deze werkwijze - vooral ook toegepast op verdachten -, maar dat zij na verloop van tijd volledig overtuigd waren van het nut daarvan (zie o.a. Alan Grant, Videotaping police questioning: a Canadian experiment, Criminal Law Review 1987, p. 375-383; en The tape-recording of police interviews with suspects: a second interim report, Home Office, London).

9. Niet alle genoemde voorstellen vloeien rechtstreeks voort uit het onmiddellijkheidsbeginsel. Bovendien biedt de auteur af en toe ideeën die wel erg ver doorschieten en daarom minder overtuigend zijn (ik denk bijvoorbeeld aan de wonderlijke figuur van de 'hulpadvocaat'). Het geheel vormt echter een principiële en gedocumenteerde oproep tot een nieuwe plaatsbepaling van het eindonderzoek in strafzaken. Zo'n appèl is in de huidige tijd zondermeer opportuun. Uiteindelijk gaat het hier om de stijl van procederen in strafzaken. En: "in het recht is stijl ethiek" (Ch.J. Enschedé, Stijl en recht, De Gids 1989, p. 640).